

İNTEGRATİF HEMŞİRELİK ve YENİDOĞAN BAKIMINDA İNTEGRATİF HEMŞİRELİĞİN ÖNEMİ

INTEGRATIVE NURSING AND IMPORTANCE OF INTEGRATIVE NURSING IN NEWBORN CARE

Dilek Derince

Özet

İntegratif yaklaşım geleneksel tedaviden farklı bakım uygulamalarının ve ürünlerinin sağlık bakım sistemleri içerisinde kullanılmasındır. Aynı felsefeye sahip integratif hemşirelik ise insanın çevresiyle olan bağı güçlendirmeyi, doğanın iyileştirici gücünü kullanmayı ve bireyin içindeki iyileştirici gücü açığa çıkarmayı amaç edinir. Doğanın şifa verici, geliştirici ve güçlendirici etkisini en somut haliyle gözlemlediğimiz grup yenidoğanlardır. Ancak integratif hemşireliğin doğru ve etkin bir şekilde uygulanabilmesi için bakım verilen grubun bakım ihtiyaçlarının doğru değerlendirilebilmesi ve integratif bağı doğru kurulabilmesi gerekir. Bu noktada hayatın başlangıcı kabul edilen yenidoğan döneminde integratif uygulamalar çok önemlidir. Çünkü yenidoğan dönemi hem immünolojik olarak hem de dışsal uyarıların oluşturduğu stresle baş edebilmek için çok hassas bir dönemdir. Bu nedenle yenidoğanlar için integratif hemşirelik ve uygulamalarının doğru kullanılabiliyor olması gerekir. Çalışmada integratif hemşirelik bakımı açısından yenidoğan bakımında aromaterapi, müzik terapi ve masaj terapisi uygulamaları kullanılarak yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Bu uygulamaların yenidoğanların ağrı, bilirubin düzeyi, stres, durum, büyüme gelişme, hastanede kalış süresi ve fizyolojik göstergeler gibi birçok değişkene olumlu katkılarının olduğu görülmüştür. Ancak integratif uygulamaların klinikte aktif bir şekilde kullanılabilmesi için bilimsel kanıt açısından güçlendirilmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle integratif uygulamalar ile hemşirelik bakım felsefesini birleştiren bilimsel çalışmalara yoğun ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: İntegratif hemşirelik, yenidoğan bakımı, aromaterapi, masaj terapi, müzik terapi.

Abstract

Integrative approach is the use of different care practices and products in health care systems than traditional treatment. Integrative nursing, which has the same philosophy, aims to strengthen the bond with the human environment, to use the power of healing nature and reveal of power within the individual. Newborns are the group which we most observe the healing, enhancing and empowering effect of nature. To integrative nursing apply correctly and effectively, the care group needs should be evaluated correctly and the integrative bond should be established correctly. At this point, integrative applications are very important in the newborn period, which is accepted as the beginning of life. Because the neonatal period is a very fragile period to cope with the stress caused by immunologically and external stimuli. Therefore, applications of integrative nursing should be used correctly for newborns. In this study; applications of aromatherapy, music therapy and massage therapy are evaluated in neonatal care by terms of integrative nursing care. It has been seen these applications have positive effects on many variables such as pain, bilirubin level, stress, condition, growth and development, length of hospital stay and physiological indicators of newborns. In order to be used actively in the clinic, integrative applications have to be strengthened by scientific evidence. For that reason, scientific studies combining integrative practices and nursing care philosophy are much needed.

Key words: Integrative nursing, newborn care, aromatherapy, massage therapy, music therapy.

Geliş tarihi/Received: 5.09.2019 / **Kabul tarihi/Accepted:** 25.12.2019

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Dilek DERİNCE

Eskişehir

Telefon/Phone: +90 552 241 71 30

E-posta/E-mail: dilekderince26@gmail.com

GİRİŞ

İntegratif yaklaşım geleneksel tedaviden farklı bakım uygulamalarının ve ürünlerinin sağlık bakım sistemleri içerisinde kullanılmasındadır (1). Aynı felsefeye sahip integratif hemşirelik ise insanın çevresiyle olan bağını güçlendirmeyi ve insanın içindeki iyileştirici gücü açığa çıkarmayı amaç edinir. Bu yönüyle hemşireliğin insana dair oluşturduğu felsefe ile bire bir örtüşen yapısı integratif yaklaşımın hemşirelik bakım uygulamaları için önemini göstermektedir. Çünkü hem integratif yaklaşım hem de hemşireliğin amacı insan sağlığını optimum düzeyde tutmak için insanın ve doğanın gücünden faydalanmaktır (2). Bu noktada hemşire tedavi edici bakımın etkinliğini artırmak için bütüncül bakım anlayışıyla bireyin ve çevrenin bu özelliklerinden maksimum düzeyde faydalanmalıdır (3). Anlaşılacağı üzere hemşirelik eski dönemlerde bireyin ve çevrenin iyileştirici gücünden daha fazla faydalanıyordu. Örneğin eski dönemlerde yenidoğanlarda kolik, pamukçuk, ateş, öksürük gibi sorunlarda bitkilerin tedavi edici ve rahatlatıcı özelliğinden faydalanılmıştır (1-4). Yine günümüz annelerinin uzak kaldığı ninni uygulaması yenidoğanların uyutulmasında ve relaksasyonun sağlanmasında etkin bir

şekilde kullanılmıştır (5). Ancak zaman içerisinde hemşireliğin tıbbi bakım ve tedavi anlayışının baskın olduğu modern tıp paradigmasına bağlı kalması dolayısıyla integratif uygulamalar bakımın zayıf kalan tarafı olmuştur (4). Aslında Florence Nightingale 1800'lerde çevre kavramının üstünde ısrarla durmuş fiziksel, bilişsel ve sosyal çevrenin iyileştirilmesinin bireysel sağlığın yükseltilmesine ve sürdürülebilir olmasına önemli katkı sunacağından bahsetmiştir. Yine bireyin iyileştirme gücünü kendi içinde barındırdığını ve doğal yapısını koruyamadığında hastalandığını vurgulayarak bireyi doğal sürecinde tutmanın hemşirelik bakımına temel teşkil ettiğine dikkat çekmiştir (2). Bununla birlikte post modern dönemin hemşirelik bakımına yansıyan yönüyle birlikte tinsel gücün önemi artmış ve doğanın içerisinde var olan şifa tekrar gündeme gelmiştir. Bu nedenle bireyin travmalarını ve sağlıktan sapmalarını iyileştirecek gücün içinde ve doğada olduğunu görebilmesi ve bunu aktive edebilmesi için hemşirenin; önemseme, iyilik, sevgi ve şefkat duygularını bakım uygulamalarına yansıtabilmesi çok önemlidir (6). Ancak hemşirenin bakım uygulamalarına integratif yaklaşımı kullanabilmesi için integratif hemşireliğin ve uygulamalarının dayandığı temel prensipleri içselleştirebilmesi vazgeçilmez

bir noktadır. Bu kapsamda integratif hemşireliğin felsefi prensipleri aşağıda sunulmuştur (2-4, 7-11).

1. İnsan biyolojik, sosyolojik ve psikolojik yapısıyla kompleks bir varlıktır. İnsan sağlığı sadece fiziksel sağlıktaki sapmalarla ilişkilendirilemez. Bu nedenle hemşire sağlığı sadece fiziksel sağlıktaki sapmalarla ilişkilendirmemeli, bireyi fiziksel, sosyolojik ve biyolojik çevresiyle bütün halinde değerlendirebilmeli ve holistik bir bakış açısına sahip olmalıdır.
2. İnsan doğum anından itibaren yaşamı boyunca kendini yenileme ve iyileştirme özelliğine sahiptir. En çok bilinen örneği ile ciltte herhangi bir yaralanma olduğunda hızlandırılmış hücresel faaliyetler eşliğinde vücut iyileşme sürecine girer. Yine zihnin iyileştirme gücü çok önemli bir faktördür. Çünkü olumlu ve güçlü ruhsal yapı serotonin ve dopamin salınımının artmasına neden olarak stres yanıtını azaltır ve immün sistem gücünü artırır. Bu nedenle hemşire bu durumun farkında olmalı önemsemek, moral, motivasyon, sağlıklı ruh hali, sevgi ve ilginin vücudun iyileştirici gücüne olan katkısından faydalanmalıdır.

3. İnsanın fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlık sapmalarını iyileştirme gücü doğanın içindedir. Doğada hâlihazırda var olan bitkiler, hayvanlar, ses, güneş, ışık, elementler, mineraller, su, masaj ve refleksoloji gibi doğal güçlerden faydalanılmalıdır. Bu nedenle integratif hemşirelikte aromaterapi, müzikterapi, masaj terapisi, hidroterapi, egzersizler ve hayvan destekli terapi gibi uygulamalar mevcuttur.
4. İntegratif hemşirelikte hasta-hemşire, hasta-sosyal çevresi arası iletişim ve etkileşim çok önemlidir. Çünkü sağlıktan sapmalarda da sağlığın düzeltilmesinde de bu iletişim ve etkileşimler etkilidir. Bu nedenle hemşire hastanın çevresiyle ilişki ve etkileşimini önemsemelidir. Yine hemşirenin hastayı umursayarak dinlemesi, önemsemesi ve karşılıklı ilişkilerini saygı, güven, şefkat, nezaket ve süreklilik üzerine kurması gerekir.
5. İntegratif hemşirelik modern tıbbın yoğun invaziv uygulamalarının aksine non-invaziv ve non-farmakolojik yöntemleri kullanmaktadır. Bu noktada birçok bakım yönteminin hemşirelik görev kapsamına girmesi ile hemşireliğin bakım ve tedavi alanındaki etkinliğinin önemi anlaşılmaktadır.

6. İntegratif hemşirelikte sadece bakım alanların değil bakım verenlerin de iyilik halinin sağlanması ve devam ettirilmesi önemlidir. Çünkü yalnızca kendini gerçekleştirmiş ve bütüncül gelişimini sağlayabilen bireyler çevresel uyaranlar ve streslerle etkin baş edebilirler. Bu durum aslında yaşamda her bireyin içinde bulunduğu 'OL' ma yolculuğuna atıf yapmaktadır. Hemşire kendi yolculuğunda ve bireysel bütünlüğünde yol almış olmalı ki şifa verme gücünü hastasına yönlendirebilsin. Bir başka deyişle yoğun ve stresli çalışma şartları altında çalışan hemşireler öz bakımlarını ve kendi bütünsel iyiliklerini sağlayabildikleri oranda hastalarına faydalı olacaklardır. Bakımın kalitesinin artabilmesi için hemşirelerin beslenme, dinlenme, müzik, egzersiz, meditasyon, dua, yoga ve masaj terapileri gibi bakım uygulamaları ile kendi sürdürülebilir sağlıklarına katkı sunmaları çok önemlidir.

Ayrıca integratif hemşireliğin doğru ve etkin bir şekilde uygulanabilmesi için bakım verilen grubun bakım ihtiyaçlarının doğru değerlendirilebilmesi ve integratif bakımın doğru kurulabiliyor olması gerekir. Bu noktada immatür yapısı nedeniyle hemşirelik bakımının çok önemli olduğu

yenidoğanlar için de integratif hemşirelik ve uygulamalarının doğru kullanılması çok önemlidir (2,11,12).

Yenidoğanlar için İntegratif Bakımın Önemi ve Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar

Doğanın şifa verici, geliştirici ve güçlendirici etkisini en somut haliyle gördüğümüz grup yenidoğanlardır. Çünkü doğal sürecinde spontan doğuma kurgulanmış yenidoğan, doğum esnasında çevrenin iyileştirici gücünü kendi gücü ile birleştirerek dünyaya gelir ve hayata tutunmak için ilk adımı atmış olur. Bu noktada sağlık personeli anneye destek olarak doğal sürece katkı sunmakla yükümlüdür (13). Ancak gelişen teknoloji ile birlikte yenidoğan ve anneye faydalı olmak adına yapılan yoğun tıbbi ve invaziv uygulamalar, artan çevresel uyaranlar, müdahaleli doğumlar, yenidoğanın çevre ile olan uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir (12). Özellikle yenidoğan yoğun bakım ünitelerinde (YYBÜ) yenidoğan bir yandan olumsuz çevre koşulları ile mücadele ederken bir yandan hayata tutunma mücadelesi vermektedir (14). Bu noktada hemşireler integratif bakım uygulamaları ile çevrenin iyileştirici gücünü bakıma katarak yenidoğanın kendini iyileştirme gücüne destek olmalıdırlar (2,9).

Hayatın başlangıcı kabul edilen yenidoğan döneminde integratif uygulamalar çok önemlidir. Çünkü yenidoğan dönemi hem immünolojik olarak hem de dışsal uyarıların oluşturduğu stresle baş edebilmek için çok kırılgan bir dönemdir (15). Anne karnının korunaklı, güvenli, karanlık ve sessiz ortamından sonra dış dünyada karşılaştığı parlak ışıklar, gürültü ve invaziv uygulamalar yenidoğan için stres kaynağıdır. Yenidoğanların yaşadıkları bu stres nörolojik ve duysal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (12). Aslında onların ihtiyacı olan doğru bir iletişim ve etkileşimle sağlıklı duysal bakım alabilmeleridir. Bu noktada özellikle YYBÜ'lerinde birçok teknolojik uygulama ile birlikte yaşam oranları önemli oranlarda artış gösteren yenidoğanların fiziksel olarak iyileşmesi sağlansa da bütüncül olarak gerekli bakımı alamadıkları aşikardır (16). Literatür incelendiğinde de YYBÜ'lerinde verilen bakımın özellikle duysal bakım açısından eksikliğine vurgu yapmakta ve bu durumun farklı sonuçlara neden olduğundan bahsedilmektedir (5,14).

Hemşireler yenidoğanların özellikle duysal bakım ihtiyacını karşılamak için integratif uygulamalardan destek almalıdırlar. Ancak yenidoğanların immatür yapısı gereği tedavi ve bakım yaklaşımları da farklılaşabilir. Bu nedenle

yenidoğanlara uygulanacak bakım uygulamalarının yenidoğanın özelinde düşünülüp tasarlanması gerekir (1-3). Örneğin yenidoğanlarda müzikterapi uygulamalarında kullanılacak müziğe karar verilmesinde mutlaka bir uzaman görüşü alınmalıdır. Çünkü yenidoğana gelişim özelliğine uygun müzik tınıları ile yardımcı olunabilir. Yine uygulama esnasında müziğin 60 dB'i aşmayacak şekilde ayarlanmalıdır. Yoksa yenidoğana yarar değil intrakranial kanamaya kadar varacak zararlar verilebilir (5). Yine aromaterapi uygulamalarında kullanılan bitkisel ürünlere mutlaka uzman görüşüyle karar verilmelidir. Kullanılan ürünün miktarı, uygulama şekli, süresi ve olası yan etkileri konusunda bilgi sahibi olunmalıdır (17-20). Benzer şekilde masaj terapi uygulamalarında uygulamayı yapan hemşirenin mutlaka özel bir eğitim alması gerekir. Çünkü yapılan aşırı ya da yanlış bir hareket yenidoğanda fiziksel bir yaralanmaya sebebiyet verebilir (21). Bu nedenle hemşire integratif uygulamalar noktasında iyi bir uygulayıcı, gözlemci olmalı ve yenidoğanın tepkilerini önemsemelidir. Bütün bunların yanında hemşire integratif bakımın sadece fiziksel sağlığa değil duysal bakıma olan katkısının farkında olduğunda integratif bağı daha kuvvetli kuracaktır. Böylece

hemşirenin yapacağı uygulama da çok daha etkin olacaktır (2,12).

Doğru ve etkin integratif uygulamalar için önemli bir başka konu ise bakım uygulamalarının bilimsel temele dayanmasıdır. Bu kapsamda çalışma ile hemşire akademisyen ve klinisyenlere rehber olması amacıyla en çok bilinen integratif uygulamalar olan müzik terapi, aromaterapi ve masaj terapinin yenidoğan bakımında nasıl kullanıldığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Aromaterapi

Aromaterapi bitkilerin çiçek, yaprak ve tohumları başta olmak üzere farklı yerlerinden bir dizi yöntemle elde edilen esansiyel yağların tedavi ve rehabilitasyon amacıyla kullanılmasıdır (17). Aromaterapinin en önemli özelliklerinden biri invaziv olmayan doğal bir terapi yöntemi olmasıdır. Bu özelliği dolayısıyla yenidoğanlarda kullanımı için avantaj oluşturmuştur. Ayrıca yenidoğanlarda koku duyusunun intrauterin 26-28. gestasyonel haftada gelişmeye başlaması nedeni ile tıbbi açıdan da kullanımı uygundur (18-20). Literatür incelendiğinde de farklı kokuların terapötik ve rehabilite edici özelliklerini kullanarak yenidoğanlarda kullanıldığı görülmüştür (19,22-28). Örneğin vanilya kokusunun sedatif etkili olduğu, invaziv işlem sonrası

ağlama süresini azalttığı tespit edilmiştir (20,29). Ayrıca bradikardiyi ve apneyi azalttığı bildirilmiştir (22). YYBÜ'lerinde çok kullanılan anne sütü kokusunun sedatif etkisi olduğu, oral beslenmeye geçişi, taburculuğu hızlandırdığı (19,23) ve hissedilen ağrıyı azalttığı (24) belirlenmiştir. Yine anne sütü kokusu ile amniyotik mai kokusunun karşılaştırıldığı bir çalışmada amniotik mai kokusunun anne sütü kokusuna göre ağlama süresini azaltmada daha etkili olduğu görülmüştür (25). Limon kokusunun ise yenidoğanların solunumunu düzelttiği yönünde araştırma sonuçları mevcuttur (26). Lavanta yağı katılmış suyla banyo ettirilen bebeklerin kortizol düzeylerinin düştüğü ve uyku geçişinin hızlandığı görülmüştür (27). Benzer şekilde aşılama öncesinde yenidoğanlarda kullanılan lavanta yağının ağrı üzerine etkili olduğu belirlenmiştir (28).

Masaj Terapi

Masaj çok eskilerden beri uygulanan ve toplum içinde oldukça yaygın kullanılan terapötik bir yöntemdir (21). Yenidoğanlar için masajın etkinliği açısından literatür incelendiğinde; masaj uygulanan bölgede vazodilatasyon sağlayarak dolaşımı artırdığı ve bu durumun yenidoğanlarda büyüme ve gelişmeyi (21,29-31), motor ve mental

gelişimi (32), uyku durumunu (31,33) olumlu yönde etkilediği bildirilmiştir. Ayrıca dokunma etkisinin reseptörleri uyarak kapı kontrol etkisini devreye soktuğu ve hissedilen ağrıyı azalttığı yönünde sonuçlar mevcuttur (34,35). Yine ağlamayı (36), stres düzeyini (37,38) azalttığı ve yenidoğanların durumu üzerine olumlu etkilerinin (38) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca yenidoğan masajı anne bebek etkileşimi (39) için özellikle de bağlanma ve başarılı emzirme (40) için olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür. Bir başka etkisi ise yenidoğan masajının hiperbilirubinemili bebeklerde fototerapi etkinliğini artırmasıdır (41-43). Annelerin yenidoğanlara uyguladığı masajın anneye olan etkisini değerlendiren bir çalışma da ise annelerin daha az endişe, depresyon ve strese sahip olduğu belirlenmiştir (44). Ayrıca bir ayak masajı yöntemi olan refleksolojinin infantil kolik ağrısına iyi geldiği (45) ve topuk kanı alma işlemi ağrısını önemli derecede azalttığını (46) bildiren çalışmalara rastlanmıştır. Aromaterapi ile masajterapiyi birleştiren bir başka çalışmada ayçiçek yağı ile yapılan masajın hastanede kalış süresini kısalttığı ve kilo alım hızını artırdığı belirlenmiştir (47). Yine Hindistan cevizi yağı kullanılarak masaj yapılan bir çalışmada yenidoğan boy ve kilo artışı

üzerine önemli oranda etkisi olduğu bildirilmiştir (48).

Müzikterapi

Müziğin terapötik etkisinden eski tarihlerden beri faydalanılmaktadır (49). Duyma yetisinin intaruterin dönemde 20. gestasyonel haftada oluşmaya başlaması ve 26-28. haftada ise ses uyaranlarına yanıt verebilecek seviyeye gelmesi nedeniyle müzik terapi yenidoğanlar için kullanılabilir bir yöntemdir (50,51). Ayrıca müzikterapinin istenmeyen gürültüyü perdeleme özelliği dolayısıyla YYBÜ'lerinde kullanımı da önerilmektedir (50,52). Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde canlı ya da kayıttan ninni (5,38,52,53), klasik müzik (54), sedatif müzik (55), harp müziği (56), sanat müziği (57) ve beyaz gürültü (38,58) gibi müzik çeşitlerinin yenidoğan bakımında kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalar incelendiğinde müzik terapinin yenidoğan sağlığı için emme durumu (52,59), oral beslenme (60), fizyolojik göstergeler (5,38,61-65), stres davranışları (5,38,63,64,66), uyku durumu (5,12), davranış durumu (38,52,63,66), yüz ifadesi (66), hastane kalış süresi (62,65,67), anne-bebek bağlanması (62,68,69) ve fiziksel büyüme (60,62,69) üzerine olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Müzikli bir emzik türü kullanılarak yapılan

çalışmalarda ise bu yöntemin beslenmeye geçişi ve hastaneden taburculuğu hızlandırdığı ve emme gücünü arttırdığı (67) belirlenmiştir. Ayrıca müzik terapinin yenidoğanlara olan etkilerinin yanı sıra annelerinin anksiyete düzeyi, solunum ve nabız sayısı (56) üzerine olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Yine annelere ninni söyletilirerek yapılan çalışmalarda ninninin yenidoğanın ağlama süresini azalttığı (68) ve anne-bebek etkileşimini arttırdığı (68,69) yönünde etkilerinin olduğu görülmüştür.

Çalışma örneklerinden de anlaşılacağı üzere aromaterapi, masaj terapi ve müzikterapi uygulamalarının farklı yöntemlerle farklı değişkenler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi mümkündür. Bu yönüyle araştırmacılar için geniş bir saha sunmaktadırlar.

SONUÇ

Çalışmada aromaterapi, müzik terapi ve masaj terapi uygulamaları kullanılarak yapılan çalışmalar integratif hemşirelik boyutuyla değerlendirilmiş ve yenidoğan bakımına olumlu katkılarının olduğu

görülmüştür. Ancak integratif uygulamaların klinikte aktif bir şekilde kullanılabilmesi için bilimsel kanıt açısından güçlendirilmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle integratif uygulamalar ile hemşirelik bakım felsefesini birleştiren bilimsel çalışmalara yoğun ihtiyaç vardır. Ayrıca integratif uygulamalar çerçevesinde doğada hâlihazırda var olan ancak henüz kullanılmamış ya da az kullanıldığı için etkinliği kanıtlanmamış olan integratif argümanların integratif uygulamalara kazandırılması çok önemlidir. Bu kapsamda yenidoğan hemşireliği klinik ve lisansüstü araştırmalarında integratif uygulamaların tercih edilmesi ve akademisyen-klinisyen hemşirelerin ortak çalışmalar yürütmeleri önerilmektedir. Ayrıca bu çalışmalara interdisipliner boyut katılması kanıt düzeyi yüksek deneysel çalışmaların elde edilebilmesi için son derece önemlidir. Yine çalışmaların geliştirilmesi ve uygulamaların kalıcı hale gelebilmesi için hemşirelik eğitim müfredatlarına ve hizmet içi eğitim programlarına 'integratif hemşirelik uygulamaları' eğitiminin eklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Kelly KM. Bringing evidence to complementary and alternative medicine in children with cancer: Focus on nutrition-related therapies. *Pediatric Blood & Cancer*. 2008;50(2):490-3.
2. Kreitzer M. Integrative nursing: application of principles across clinical settings. *Rambam Maimonides Med J*. 2015;6(2):1-8.
3. Burman ME. Complementary and alternative medicine: Core competencies for family nurse practitioners. *Journal of Nursing Education*. 2003;42(1):28-34.
4. Kim SS, Erlen JA, Kim KB, Sok SR. Nursing students' and faculty members' knowledge of, experience with, and attitudes toward complementary and alternative therapies. *Journal of Nursing Education* September. 2006; 45(9):375-378.
5. Derince D. Anne sesi ve ninninin preterm yenidoğanların fizyolojik parametreler, stres ve uyku- uyanıklık durumları üzerine etkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2016, 74.
6. Gözüm S, Platin N. İntegratif/birleştirici/bütünleştirici sağlık hizmeti ve hemşirelik bakımı. *Numune Sağlık Dergisi*. 2015;17: 40-44.
7. Taşcı S. Hemşirelik eğitiminde integratif anlayış geliştirme. *İntegr Tıp Derg*. 2015; 3(2): 50-54.
8. Cathryn BL, Craig S, Margaret M, Heitkemper B, Jane C, Ming-CL, Eleanor F, and Kristen MS. Complementary and alternative medicine (CAM) attitudes and competencies of nursing students and faculty: results of integrating CAM in to the nursing curriculum. *J Prof Nurs*. 2010; 26:293–300.
9. Erdoğan Z, Çınar S. Reiki: Eski bir iyileştirme sanatı – modern hemşirelik uygulaması. *Kafkas J Med Sci*. 2011;1(2): 86–91.
10. Bülbül A, Okan F. Yenidoğanda sık kullanılan invazif girişimler. *Şeh Tıp Bülteni*. 2008; 42 (1): 1-9.
11. Cutshall S, Derscheid D, Miers A, Ruegg S, Schroeder B, Tucker S, Wentworth L. Knowledge, attitudes, and use of complementary and alternative therapies among clinical nurse specialists in an academic medical center. *Clinical Nurse Specialist*. 2010; 24(3):125-131.
12. Vanderburg KA. Individualized developmental care for high risk newborns in the NICU: A practice guideline. *Early Hum Dev*. 2007; 83:433-442.
13. Hodnett ED. Withdrawn: Continuity of caregivers for care during pregnancy and childbirth. *Cochrane Database Syst Rev*. 2008; 8(4):112-118.
14. Görak G: Psikososyal bakım. İçinde: Dağaloğlu T, Görak G. Editor. *Temel Neonatoloji ve hemşirelik ilkeleri*. 2. baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2008. s.805-825,
15. Yıldız S. Yüksek riskli yenidoğanların taburculuğa hazırlanması ve preterm bebeklerin izlemi. İçinde: Dağaloğlu T, Görak G. editör. *Temel neonatoloji ve hemşirelik ilkeleri*. 2. baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2008. s.789-804.
16. Korkmaz A, Aydın Ş, Aysu Duyan A.Ç, Onat F.N., Özbaş S, Polat E, Şenel S, Tezel B, Tezer H, Köse MR. Türkiye’de bebek ölüm nedenlerinin ve ulusal kayıt sisteminin değerlendirilmesi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2013; 56:105-121.
17. Aboli B, Shamsi A, Iranmanesh S. The effect of breast milk odor on first breast feeding time and weight gain in premature infants. *I-Manager’s Journal on Nursing*. 2015; 5(3):27-33.
18. Kanbur BN, Balcı S. Preterm yenidoğanlarda koku. *Journal of Health Science and Profession*. 2017; 4(3):272-276.
19. Nishitani S, Miyamura T, Tagawa M, Sumi M., Takase R, Doi H. The calming effect of a maternal

- breast milk odor on the human newborn infant. *Neuroscience Research*. 2009; 63:66-71.
20. Rattaz C, Goubet N, Bullinger A. The calming effect of a familiar odor on full-term newborns. *Developmental and Behavioral Pediatrics*. 2015; 26(2):86-92.
 21. Field T, Diego M, Hernandez-Reif M. Preterm infant massage therapy research: a review. *Infant Behav Dev*. 2010; 33: 115-24.
 22. Marlier L, Gaugler C, Messer J. olfactory stimulation prevents apnea in premature newborns. *Pediatrics*. 2005; 115(1):83-88.
 23. Bingham PM, Abassi S, Sivieri E. A pilot study of milk odor effect on nonnutritive sucking by premature newborns. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 2003; 157(1):72-5.
 24. Ezen M. Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan bebeklerde kan alma işlemi sırasında uygulanan kendi anne sütü kokusunun ve farklı annenin sütünün kokusunun bebeklerin ağrı düzeylerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2018, 82.
 25. Varendi H, Christensson K, Porter RH, Winberg J. Soothing effect of amniotic fluid smell in newborn infants. *Early Human Development* 1998; 51:47–55.
 26. Garcia AP, White-Traut R. preterm infants responses to taste/smell and tactile stimulation during on apneic episode. *Journal of Pediatric Nursing*. 1993; 8(4): 245-52.
 27. Field T, Field T, Cullen C, Largie S, Diego M, Schanberg S, Khun C. Lavender bath oil reduces stress and crying and enhances sleep in very young infants. *Early Hum Dev*. 2008 Jun; 84(6): 399-401.
 28. Vaziri F, Khosropoor M, Hidari M, Pourahmad S, Behbahani BM, Saki F. The effect of aromatherapy by lavender oil on infant vaccination pain: a double blind randomized controlled trial. *Journal of Caring Sciences*. 2019; 8 (1): 17-21.
 29. Goubet N, Strasbaugh K, Chesney J. Familiarity breeds content? Soothing effect of a familiar odor on full-term newborns. *J Dev Behav Pediatr*. 2007;28(3):189-194.
 30. Lee HK, The effects of infant massage on weight, height, and mother-infant interaction. *Journal of Korean Academy Of Nursing*. 2006; 36 (8):1331-1339.
 31. Bal Yılmaz H, Conk Z. The effect of massage by mothers on growth in healthy full term infants. *Journal of Human Sciences*. 2009; 6(1): 969-977.
 32. İnal S., Yildiz S. The effect of baby massage on mental-motor development of healthy full term baby. *Healthmed*.2012; 6: 578-584.
 33. Field T, Gonzalez G, Diego M. Mothers massaging their newborns with lotion versus no lotion enhances mothers' and newborns' sleep. *Mindell J Infant Behav Dev*. 2016; 45 (3): 31-37.
 34. Chik YM, Ip WY, Choi KC. The effect of upper limb massage on infants' venipuncture pain. *Pain Manag Nurs*. 2017 Feb; 18 (1): 50-57.
 35. Çetinkaya B, Basbakkal Z. The effectiveness of aromatherapy massage using lavender oil as a treatment for infantile colic. *Int J Nurs Pract* 2012; 18: 164–169.
 36. Moore ER, Anderson GC. Randomized controlled trial of very early mother-infant skin-to-skin contact and breastfeeding status. *J Midwifery Wom Heal* 2007; 52 (2): 116-125.
 37. Harrison DD, The use of comforting touch and massage to reduce stress for preterm infants in the neonatal intensive care unit. *Newborn and Infant Nursing Reviews*. 2001;1(4):235-241.
 38. Çakı S. Masaj ve müzik terapinin yenidoğan stres ve davranışı üzerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2016, 88.

39. Ferber SG, Feldman R, Kohelet D, Kuint J, Dollberg S, Arbel E, Weller A. Massage therapy facilitates mother-infant interaction in premature infants. *Infant Behav Dev.* 2005; 28: 74-81.
40. Abdallah B, Badr LK, Hawwari M. The efficacy of massage on short and long term outcomes in preterm infants. *Infant Behav Dev.* 2013; 36: 662-669.
41. Gözen D, Yılmaz ÖE, Dur S, Çağlayan S, Taştekin A.J. Effect of Reflexology on Infantile Colic. *Altern Complement Med.* 2018 Jun; 24(6): 584-588.
42. Lin CH, Yang HC, Cheng CS, Yen CE, Ital J. Effects of infant massage on jaundiced neonates undergoing phototherapy. *Pediatr.* 2015; 25: 41-94.
43. Basiri-Moghadam M, Basiri-Moghadam K, Kianmehr M, Jani S. The effect of massage on neonatal jaundice in stable preterm newborn infants: a randomized controlled trial. *J Pak Med Assoc.* 2015; 65: 602-606.
44. Glover V, Onozawa K, Hodgkinson A. Benefits of infant massage for mothers with postnatal depression. *Semin Neonatol.* 2002; 7: 495-500.
45. Icke S, Genc RJ. Effect of Reflexology on Infantile Colic. *Altern Complement Med.* 2018 Jun; 24(6): 584-588.
46. Yılmaz D. Yenidoğanlara uygulanan ayak refleksolojisinin girişimsel ağrıya etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale, 2018, 90.
47. Taheri PA, Goudarzi Z, Shariat M, Nariman S, Matin EN. The effect of a short course of moderate pressure sunflower oil massage on the weight gain velocity and length of NICU stay in preterm infants. *Infant Behav Dev.* 2018 Feb; 50: 22-27.
48. Sankaranarayanan K, Mondkar JA, Chauhan MM, Mascarenhas BM, Mainkar AR, Salvi RY. Oil massage in neonates: an open randomized controlled study of coconut versus mineral oil. *Indian Pediatr.* 2005 Sep; 42(9): 877-84.
49. Daniel J. Levitin and Anna K. Tirovolas, Current Advances in the Cognitive Neuroscience of Music. *The Year in Cognitive Neuroscience.* 2009; 1156:211–231.
50. Bieleninik L, Ghetti C, Gold C. Music Therapy for Preterm Infants and Their Parents: A Meta-analysis. *Pediatrics.* 2016;138(3):1-17.
51. Standley JM. Premature infants: Perspectives on NICU-MT practice. *Voices: A World Forum for Music Therapy.* 2014;14 (2): 767-770.
52. Loewy J, Stewart K, Dassler AM, Telsey A, Homel P. The effects of music therapy on vital signs, feeding, and sleep in premature infants. *Pediatrics.* 2013; 131(5):902–918.
53. Walworth D, Standley JM, Robertson A, Smith A, Swedberg O, Peyton JJ. Effects of neurodevelopmental stimulation on premature infants in neonatal intensive care: Randomized controlled trial. *J Neonatal Nurs.* 2012;18 (6):210–216.
54. Aydın D, Yıldız S. Effect of classical music listened to the preterms in neonatal intensive care unit on stress, growth, saturation level and hospitalization period. *HealthMED.* 2012; 9 (6): 3176-3182.
55. Calabro J, Wolfe R, Shoemark H. The effects of recorded sedative music on the physiology and behaviour of premature infants with a respiratory disorder. *Aust J Music Ther.* 2003; 14: 3–19.
56. Schlez A, Litmanovitz I, Bauer S, Dolfi n T, Regev R, Arnon S. Combining kangaroo care and live harp music therapy in the neonatal intensive care unit setting. *Isr Med Assoc J.* 2011; 13(6):354–358.
57. Aydın D. Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan prematürelere dinletilen türk müziğinin prematürelere stres belirtileri, büyüme, oksijen saturasyon düzeyi üzerine etkisi. Yayınlanmamış

- Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2010, 90.
58. Çantaş A. Yenidoğanlarda ayak topuğundan kan alma işlemi sırasında beyaz gürültü, kucağa alma ve el ile verilen cenin pozisyonunun ağrı üzerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2018, 88.
59. Vianna MN, Barbosa AP, Carvalhaes AS, Cunha AJ. Music therapy may increase breastfeeding rates among mothers of premature newborns: a randomized controlled trial. *J Pediatr (Rio J.)* 2011; 87 (3): 206–212.
60. Chorna OD, Slaughter JC, Wang L, Stark AR, Maitre NL. A pacifi eractivated music player with mother's voice improves oral feding in preterm infants. *Pediatrics*. 2014;133(3): 462–468.
61. Arnon S, Shapsa A, Forman L, et al. Live music is benefi cial to preterm infants in the neonatal intensive care unit environment. *Birth*. 2006; 33(2): 131–136.
62. Eittenberger M, Odell-Miller H, Cardenas CR, Serrano ST, Parker M, Camargo Llanos SM. Music therapy with premature infants and their caregivers in colombia – A mixed methods pilot study including a randomized trial. *Voices: A World Forum for Music Therapy*. 2014; 14 (2): 756.
63. Başdaş Ö, Erdem E, Elmali F, Kurtoglu S. The Brazelton Neonatal Behavioral Assessment Scale: A validity and reliability study in a Turkish sample. *Turkish Journal Of Medical Sciences*. 2018; 48: 399-404.
64. Alay B, Esenay F. The clinical effect of classical music and lullaby on term babies in neonatal intensive care unit: A randomised controlled trial. *Journal of Pakistan Medical Association*. 2019; 69 (3): 459-463.
65. Alkan I. Ninni dinletmenin yenidoğan yoğun bakım ünitesinde yatan bebekler üzerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak, 2016, 80.
66. Johnston C, Filion F, Nuyt A. Recorded maternal voice for preterm neonates undergoing heel lance. *Adv Neonatal Care*. 2007;7: 258–266.
67. Standley JM, Cassidy J, Grant R. The effect of music reinforcement for non-nutritive sucking on nipple feding of premature infants. *Pediatr Nurs*. 2010; 36(3): 138–145.
68. [Robertson AM](#), [Detmer MR](#). The effects of contingent lullaby music on parent-infant interaction and amount of infant crying in the first six weeks of life. *Pediatr Nurs*. 2019 May - Jun;46: 33-38.
69. Cevasco AM. The effects of mothers' singing on full-term and preterm infants and maternal emotional responses. *J Music Ther*. 2008; 45(3): 273–306.